

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Проучване на тема

"Тематичен туризъм – възможности за развитие и промотиране на трансграничната област Монтана – Нишава"

Съдържание

- 1. Въведение**
- 2. Методика и информационна осигуреност на проучването**
- 3. Област Монтана**
- 4. Окръг Ниш**
- 5. Изводи и SWOT анализ**
- 6. Нов модел за развитие на туризма в региона на област Монтана и окръг Ниш**

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Проучване на тема

"Тематичен туризъм – възможности за развитие и промотиране на трансграничната област Монтана – Нишава"

1. Въведение

В основата на разработването на настоящето проучване на тема „Тематичен туризъм – възможности за развитие и промотиране на трансграничната област Монтана – Нишава“ е чрез развитието на туризма да се подпомогне устойчив стопански растеж, разкриване на нови работни места, подобряване благосъстоянието на населението, опазване на природното, културно- историческо наследство, разбирателството и междурегионалното сътрудничество. Туризмът може да има допълващо значение в структурата на областната икономика. Свързаните с него услуги и други производства могат да доведат до разнообразяване на икономическите дейности и преодоляване на изостаналостта в планинските и селските райони, а това да доведе до намаляване на миграцията и съответно – на отрицателния ефект от демографската криза.

Цел

Целите на настоящето проучване се изразяват в следното:

- ❖ Изграждане и поддържане на добре функциониращи партньорства между всички местни фактори, които формират туристическия продукт на област Монтана и окръг Ниш.
- ❖ Създаване на реални предпоставки за трайно и икономически успешно развитие на туризма, основаващи се на даденостите на целевите области.
- ❖ Създаване на предпоставки областите да се превърнат в част от национална и международна верига за развитие на еко-селски, културно- исторически , религиозен и планински туризъм.
- ❖ Подобряване на туристическата инфраструктура;

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

- ❖ Подобряване на туристическите услуги;
- ❖ Разнообразяване на туристическите пакети;
- ❖ Подобряване на комуникацията между заинтересованите страни;
- ❖ Въвеждане на съвременни технологии и информационни системи за подобряване на информационното обслужване, маркетинга и планирането на туристическите дестинации;
- ❖ Подобряване на базата данни за областите;
- ❖ Интернет базирана регионална система за информация, разпространение и резервации (е - маркетинг);
- ❖ Увеличаване броя на туристите от чужбина;
- ❖ Увеличаване броя на туристите от страните - членки на ЕС;
- ❖ Увеличаване средния престой - до 7 дни;
- ❖ Увеличаване на туристическия поток в извън активния туристически сезон;
- ❖ Увеличаване на приходите от туризма;
- ❖ Повишаване средно- дневните приходи от един турист;
- ❖ Подобряване на публично-частното партньорство.

2. Методика и информационна осигуреност на проучването

Туристическите ресурси и потенциалът за развитие на туризъм в област Монтана и окръг Ниш са предмет на множество изследвания и анализи през последните години. Независимо от различията в подходите, критериите и направените оценки, всички проучвания препотвърждават факта, че горепосочените области разполагат с изключително богат и разнообразен рекреационно-туристически потенциал.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

От гледна точка на пространствената концентрация на ресурсите за развитие на туризма, проучванията констатират следното:

- ❖ Територията на област Монтана и окръг Ниш притежава голям ресурсен потенциал за туристическо развитие;
- ❖ Налице са ресурсни възможности за развитие на отдих и туризъм. Това не означава обаче наличие на условия за предлагане на цялостни туристически продукти, привличащи посетителите в горепосочените области.

Налице са редица проблеми и слабости, задържащи развитието на туризма в разглеждания регион. Към тях се отнасят:

- ❖ Изразена диспропорция в изграждането и концентрацията на туристическата база и ресурси;
- ❖ Изоставане в развитието на националната и регионалните инфраструктури, и използването на възможностите на съвременните технологии, информационни и резервационни системи;
- ❖ Все още слабо развити са дейностите, свързани с маркетинга и рекламата на дестинациите;
- ❖ Недостатъчно добра координацията на национално, регионално и местно ниво, както и между частния и държавния туристически сектор и браншовите асоциации и сдружения. Не се използва ефективно възможността за създаване на мрежа от различни маршрути с цел експониране и оползотворяване на различни потенциали.

Идентифицирането на цялостния потенциал за развитие на туризъм се извършва в последователни стъпки, като са отчетени и следните групи подходи и критерии за оценка на туристическия потенциал:

1. Равнище на развитие на туристическата функция. Въз основа на статистически данни за състояние на материалната база и посещаемост на туристическите обекти в област

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

- Монтана и окръг Ниш, изчислено и сравнено на базата на избрани количествени показатели с определени прагови стойности;
2. Оценка на туристическия ресурсен потенциал, степен на усвоеност и възможност за формиране на завършени туристически продукти. Изчислен чрез анализ и оценка на атрактивността и използваемостта на различните ресурси и дадености – природни и антропогенни като база за развитие на различни видове туризъм.
 3. Оценка на инфраструктурната (транспортна достъпност) и кадровата осигуреност и маркетинга на дестинациите като фактори, привличащи туристопотока;
 4. Комплексна оценка на туристическия потенциал - чрез комбинация на показатели и критерии от избраните подходи. Ранжиране и групиране по степен на усвоеност и потенциал за развитие на туризъм.

Без да се подценява значението на туристическата база, транспортната достъпност и кадрови ресурси, при идентифицирането на показателите, и оценката на общия туристически потенциал, е дадена по-голяма тежест на природния и културен потенциал, като фактор за развитие на различните видове туризъм и източник на приходи за местните общности. Това разбира се, е свързано с необходимостта от изграждане на подходяща настанителна база и съответна инфраструктура (в т.ч. за лесна достъпност). Влиянието на тези фактори е причина за по-големия брой показатели за оценка на природния и културен потенциал.

Визуализацията на резултатите позволява икономично представяне на информацията в нагледна и удобна за ползване форма. Основната цел при анализа и оценяването на туристически ресурси в област Монтана и окръг Ниш е: установяване на тяхната атрактивност (привлекателност), възможностите за включването им в туристически маршрути, особеностите и проблемите, свързани с тяхното използване и опазване.

Атрактивността на туристическите обекти и явления се разбира като субектно-обектно отношение. То се определя от същността (характера) на обектите, съвременното туристическо търсене (по-специално избирателността на действителния и потенциалния

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

туристически контингент), географското положение и готовността на обектите за участие в туристическото потребление (Бъчваров, 1987). В настоящото изследване на потенциала на туристическите ресурси са използвани традиционни методи за изследване и оценка (описание, сравнение и анализ, картографски метод и др.)

Още на този етап се прави оценка на обектите и явленията, т.е. извършва се определен подбор, част от тях се изключват от по-нататъшното изследване.

Особено внимание заслужава характеристиката на антропогенните туристически ресурси. Значителна част от тях са подробно описани и изследвани, но тяхната характеристика е твърде обща и не е насочена пряко към нуждите на туризма. Необходимо е да се изберат само тези особености на обектите, които имат отношение към туристическото използване. Подборът на параметрите, които подлежат на описание и анализ, зависи от вида на обекта, но някои от тях са задължителни за всички.

При анализа на туристическите ресурси се използват следните основни принципи (География на ..., 1985, с. 112):

- ❖ *Хронологичен* – типичен е при изследване на културно-историческото наследство; обектите се групират и изследват в зависимост от историческия период, към който се отнасят;
- ❖ *Типологичен* – основава се на различните класификации на туристически ресурси, характеристиката им по видове; основната цел е установяването на общите особености, характерни за всеки вид (например, много пъти едни и същи ресурси са обект на селски еко туризъм);
- ❖ *Функционален* – ресурсите се изучават във връзка с тяхната функция и по-специално във връзка с видовете туризъм, които се развиват на тяхна основа и на параметрите на обслужващите ги съоръжения и привлечените посетители;
- ❖ *Пространствен* – набляга се върху особеностите на териториалното разпределение на туристическите ресурси, тяхното райониране, определяне на съчетанията им от

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

различен йерархичен ранг, интегрирането (допълването) им с други туристически ресурси и т.н.

Въз основа на анализа и оценките на отделните туристически ресурси и териториалното им разположение, може да се направят изводи и препоръки за подобряване на използването им, за формирането на комплексни или специализирани маршрути. Силно изразената диференциация и субективност на предпочитанията (избирателността) на различните сегменти на туристическия контингент (по национална принадлежност, възраст, образование, професия и др.), обуславя необходимостта и от диференцирано оценяване на туристически ресурси за различни групи туристи, когато това е възможно.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

3. Област Монтана

Природогеографски и ресурсен потенциал

Област Монтана заема централната част на Северозападна България с обща площ от 3 635 кв. км, което е 3,2 % от територията на Република България. Северна граница на областта е река Дунав, която е и държавна граница с Румъния. На югозапад областта граничи със Сърбия, на юг е ограничена от северните склонове на Стара планина. Съседна област в западна посока е Видин, в източна - област Враца и в южна посока - област София.

По данни на НСИ от преброяването през 2011, в област Монтана живеят 148 098 души, което е 2.0 % от населението на България, като се отчита намаление на броя на жителите с около 5% в сравнение с 2009 и с 11% спрямо данните от 2005 г. Около 64 % от жителите на областта живеят в градовете, а 36 % - в селата. Гъстота на населението е 43.2 човека на квадратен километър в края на 2009 г., което е по-малко в сравнение с отчетената гъстота на населението в областта през 2005 г. – 45.9 души.

Важно предимство на областта, свързано с местоположението ѝ, е фактът, че през територията ѝ минават два от европейските транспортни коридори от мрежата TINA - коридор № 4(път Е 79) Видин-Монтана-Враца-София-Кулата(РП I-1) и коридор № 7(река Дунав). През територията на област Монтана преминава и най-краткият път от Видин за София – второкласен път II - 81 през Старопланинския проход Петрохан.

Релефът на област Монтана е много разнообразен. Северната част на областта е разположена в Дунавската равнина, а в южна посока релефът постепенно преминава в планински, като обхваща части от Предбалкана.

Южните части на областта включват територията на най-масивния дял на Западна Стара планина с най-висок връх Ком 2 016 м. Тук се намира и Петроханската седловина, през която минава най-краткият път от Северозападна към Югозападна България. Склоновете на Стара планина са обрасли с широколистни и иглолистни гори.

Климатът в региона е умереноконтинентален, със студена зима и топло лято.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Главните реки са Огоста, Цибрица и Лом. Те са с малки водни количества и практически имат малко значение за напояване. На територията на област Монтана се намират язовирите “Огоста” и “Среченска бара” и около 50 броя микроязовири с местно значение.

Язовир “Огоста” е изграден на р. Огоста, замислен като част от напоителна система, която днес не функционира. Язовирът е най-големият в България със земно-насипна стена и един от най-големите на Балканския полуостров, с водовместимост 500 млн. куб.м. Язовир “Среченска бара“ е изграден като източник за водоснабдяване на областните градове Монтана и Враца, градовете Берковица, Мездра и други селища от двете области.

Минералните извори са сред най-ценните природни богатства на областта. С национално значение са топлите минерални извори в община Вършец - гр. Вършец и с. Спанчевци, използвани за лечение на сърдечно-съдови заболявания, заболявания на централната и периферната нервна система, ендокринно–обменни, на опорно-двигателния апарат и др. Извори с топла минерална вода, които могат да имат по-голямо стопанско значение, са разкрити в с. Бързия, община Берковица. В селата Боровци и Замфирово също има минерални извори, но те не се използват и практически нямат приложение към момента.

Най-общо област Монтана се характеризира със следните природо-географски условия и ресурси, представляващи потенциал за развитие на туризъм:

- ❖ Наличие на минерални извори (в общините Вършец и Берковица)
- ❖ Голяма част от южната част на областта е заета от Западна Стара планина – естествено запазена и разнообразна природна среда и ресурси с отлични условия за планински, еко, селски и ловен туризъм.
- ❖ Река Дунав и нейното крайбрежие като естествен ресурс за воден, круизен и риболовен туризъм
- ❖ Наличие на много реки и водни басейни (естествени и изкуствени) и вторият по големина язовир “Огоста”.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

- ❖ В областта има паметници на културно-историческото наследство – четири манастира от национално значение, останки от антични крепости, архитектурни шедьоври като часовниковата кула в гр. Берковица, и къщите ансамбли в гр. Лом. Привлекателни за посещение, с голям потенциал са манастирите – Клисурски манастир “Св. Св. Кирил и Методий” в община Вършец, Чипровски манастир “Свети Йоан Рилски”, Лопушански манастир “Свети Йоан Предтеча” в с. Георги Дамяново, Добридолски манастир “Света Троица“ до с. Добри дол, община Лом .

Природно-географските условия и историческото наследство на област Монтана позволяват в общините на нейна територия да се развият различни видове специализиран туризъм (еко, ски, културен, селски, ловен и риболовен, спа и балнеолечение и т.н).

Предпланинската част на областта съдържа редица туристически ресурси със скромна реализация, но голям потенциал за развитие на качествени и атрактивни продукти.

Много подходящи условия за ски и планински туризъм има в община Берковица, (ски комплекс под връх Ком) и околностите на гр. Берковица (местност Ашиклар). Връх Ком (2016 м) е изходен пункт за много туристически маршрути, включително и международен пешеходен маршрут Е-3 (от Атлантическия океан до Средиземно море), делтапланеризъм и рекреация (2 хижи и един почивен дом).

Изградени са няколко екопътеки, които привличат любителите на екотуризма и детствената природна красота. В община Г. Дамяново има екопътека в района на връх Копрен и с. Копиловци, в община Чипровци – екопътека Деяница, в община Берковица – екопътека до с. Бързия и до местността „Хайдушки водопади”.

Природни паркове, защитени местности и природни забележителности

По реда на закона за защитените територии за природни паркове се обявяват територии, включващи разнообразни екосистеми с многообразие на растителните и животински видове и на техните местообитания, с характерни и забележителни ландшафти и обекти на неживата природа.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria - Serbia
IPA Cross-border Programme

Природен парк “Врачански Балкан” обхваща територията на три области – Монтана, Враца и София. Общата му площ за обл. Монтана възлиза на 4097,7 ха и обхваща землищата на селата Горна и Долна Бяла речка и Долно и Горно Озирово на територията на община Вършец.

Режимът на стопанисване на защитените местности забранява дейности, противоречащи на изискванията за опазване на конкретните обекти, предмет на защита. По известни защитени местности в областта са следните:

Защитена местност “Копрен - Равно буче – Деяница - Калиманица” - с обща площ 536,4 ха горски фонд, обединяваща четири живописни местности в Копиловския дял на Западна Стара планина, община Г. Дамяново. Разнообразният ландшафт, включващ вековни широколистни и иглолистни гори, пъстроцветни поляни, осеяни с много защитени и редки представители на флората, скални зъбери и кристално чисти изворни поточета и реки, прави гледката неповторима и привлича целогодишно стотици туристи и любители на дивата природа. С разрешението на МОСВ са изградени две екопътеки. В границите на защитената територия се намират и два от най-красивите в Северозападна България водопада – “Дуршин” и “Водният скок“, обявени за природни забележителности.

Защитена местност “Ускето” - с площ от 1.9 ха. Намира се в Дългиделския участък на Западна Стара планина община Г. Дамяново, на 1550 м надморска височина и представлява естествена вековна смърчова гора, остатък от съществуващите някога тук иглолистни гори. Биоразнообразието е богато, но не е добре проучено.

Защитена местност “Уручник” - Обхваща вековни гори с над 150 г. естествени смърчови, смърчово-букови и букови насаждения в горната планинска зона в Западна Стара планина с девствен характер, разположени над 1600 м н.в. в землището на с. Бързия, общ. Берковица. Биоразнообразието е много слабо проучено.

Защитена местност “Шумака”- обявена е със Заповед № РД- 899/22.11.2001 г. на МОСВ с цел запазване на местообитанието и популацията на редкия и защитен растителен вид

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

“полско котенце”. Обхваща 0,5 ха земеделски земи в землище на с. Сливовик, общ. Медковец, обл. Монтана.

Защитена местност “Рибарници Орсоя”- с площ от 150,3 ха общо горски и поземлен фонд в землище на с. Орсоя (община Лом) с цел поддържане и опазване на популациите и местообитанията на защитени, редки и уязвими видове от флората и фауната. Включена е в орнитологично важните места в България. Според публикации тук са установени над 160 вида птици, 33 от които са включени в Червената книга на България, а 90 броя са с европейско природозащитно значение. Тук се среща най-многочислената популация на малкия воден бик, също гнездят белооката потапница и малкия корморан. От защитените флористични видове се среща щитолистната какичка и водната лилия. Биоразнообразието на района не е специално проучвано.

Защитена местност “Калето” е с площ 23,6 ха, землище на гр. Берковица. Обявена с цел опазване на уязвими и редки растителни видове, запазване компонентите на ландшафта и предоставяне на възможност за развитие на туризма.

Защитена местност “Китката” прекатегоризирана в защитена местност с площ 1,8 ха, землище на с. Вирове (община Монтана) с цел опазване на уязвима вековна гора от летен дъб.

Резерват “Горната кория” - Разположен върху северните склонове на Западна Стара планина в подножието на вр. Ком на 1500 м средна надморска височина и обща площ 161 ха. Обявен е с цел запазване на редките за Стара планина естествени смърчови и смърчово-елово-букови дендроценози. Със Заповед на КОПС от 1986г около резервата е обособена буферна зона с площ 108 ха с цел намаляване и ограничаване на антропогенното въздействие върху горската екосистемата и запазването на естествения и характер.

Поддържан **резерват “Ибиша”** е публична държавна собственост, разположен в източната част на дунавския остров Цибър, община Вълчедръм, с площ 34,3 ха. Обявен е с цел запазване на “характерни за дунавските острови съобщества – заливни гори и блата, както и убежища на редки и застрашени от изчезване растителни и животински видове”. Определена

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

е буферна зона западно от резервата с ширина 200 м. До обявяването му за резерват е обитаван от няколко вида чапли (бяла, гривеста, нощна), лопатарка, малък и голям корморан, голям воден бик, испанско врабче и др., което определя и международния природозащитен статут на защитената територия като КОРИНЕ субсайт. Включен е в списъка на орнитологично важните места в България, което привлича любителите на този вид туризъм.

За природни забележителности са обявени характерни или забележителни обекти на неживата природа с местно значение като ПЗ “Мраморна пещера” - намира се до гр. Берковица и ПЗ “Мишин камък” пещера, в землището на с. Горна Лука, в Чипровския дял на Стара планина, в едноименен лесопарк. Тези забележителности са с голяма стойност поради присъщата им рядкост, научната им стойност, но не са с особен потенциал за туризъм.

ПЗ “Хайдушки водопади” са водопади с пад над 5- 6 м, обявени за природна забележителност. Намират се в Берковския дял на Западна Стара планина, в землището на гр. Берковица и са образувани от сливане на р. Ценкова бара и р. Сливашка. Защитени са с територията около тях от 1,0 ха. Обектът е сравнително лесно достъпен, изградена е екопътека, и се посещава често от туристи и местни жители като предпочитано място за отдих сред живописна и величествена природа. Предлага отлични възможности за краткотраен отдих и почивка, в близост до зоната са изградени няколко почивни бази с малък капацитет.

ПЗ “Дуршин водопад” и ПЗ “Водния скок” – Намират се в границите на защитената местност ”Копрен - Равно буче - Деяница- Калиманица” в Копиловския дял на Западна Стара планина, община Г.Дамяново. Тези два водопада са едни от най-красивите и забележителни природни гледки в областта. Падът на водата им е съответно над 15м. и 10м и представляват величествена гледка на фона на живописната защитена територия.

Тенденцията е да се увеличават защитените територии в областта, като се включват нови площи. Очаква се обявяване на някои нови защитени територии - “Равненско градище”, “Чипровски водопад” и “Сто овци” в землищата на общините Чипровци и Монтана.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria - Serbia
IPA Cross-border Programme

Наличието на толкова много и разнообразни природни ресурси е голям потенциал за развитие на специализирани форми на еко и селски туризъм с учебно-познавателна цел, при засилен контрол и обучение от страна на подготвени специалисти.

Културно-историческо наследство и потенциал

В областта има редица интересни паметници на културно-историческото наследство – манастири, останки от антични крепости, архитектурни шедьоври, музеи и етнографски ансамбли и сбирки. В регистъра на недвижимите паметници на културата в област Монтана са включени 282 обекта, от които 29 са от национално значение. На територията на областта са разположени археологически находки и исторически паметници, свидетелстващи за древната история на района. Тези паметници са концентрирани главно във градските центрове, наследници на древни селища и култури.

Античният град Монтанезиум възниква като военен римски лагер върху останките на стара тракийска крепост през първата половина на I век от н.е. В околността на града е изградена система от 25 крепости, които служат за защита на местния рудодобив и златодобив по горното течение на река Огоста. Разкрити са основите на два комплекса римски вили край Монтана. В града е създадена музейна сбирка на открито “Лapidариум” - каменни останки от сгради и храмове, открити в района. Мраморни римски статуи от антична Монтана са изложени в Националния археологически музей.

Град Лом възниква като римски кастел (крепост с военни части) на р. Дунав, който по-късно прераства в селище с наименование Алмус. За културното и историческото наследство на град Лом свидетелстват паметници, статуи, римски монети и др. В историческия музей в Лом са изложени два римски саркофага. В местността ”Калето” (село Сталийска махала) е съществувало римско селище. При село Долни Цибър е запазен каменен мост, съединяващ селището и пристанището на р. Дунав.

В Лом са запазените около 50 красиви сгради от началото на XX век в стил “Сецесион” (Русе), които оформят характерен ансамбъл по главната улица на град Лом с неповторима индивидуалност и уникални мозайки. Църквата “Успение Богородично” в града е паметник

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

на културата, както и ансамбъла от сгради в централната част. Край с. Добри дол се намира манастирът “Света троица”.

Град Берковица е забележителен с крепостта “Калето”, която е символ от античността и средновековието, разположена на три нива върху хълма ”Калето” в близост до центъра на града. Паметници на културата с национално значение са: църквите “Рождество Богородично” и “Св. Николай Чудотворец”; часовниковата кула от 18 в., етнографският музей и къщата-музей “Иван Вазов” от началото на XIX в.. В града има художествена галерия и малобройна група самобитни занаятчии и майстори (грънчари, резбари и дърводелци), които биха могли да надградят и предадат своите умения и на туристите. Съществува идея за обособяване на улица на занаятите.

Община Чипровци е известна с Чипровския манастир “Свети Йоан Рилски”, чиято църква е паметник на културата от национално значение. Чипровският край е известен и с произведенията на чипровските килимарска и златарска школа, чипровското училище от 1624 г., висшето училище - Семинариум (преди повече от три века), останките от католическа църква, чипровското предвъзрожденско изкуство и архитектура, все ресурси, които са слабо известни, но с огромен потенциал за развитие на туризъм при подходяща социализация и маркетинг.

На територията на общ. Георги Дамяново са открити останки от осем тракийски и късноантични крепости, както и рудници в землищата на някои села (**Говежда, Дълги дел, Дива Слатина**). Особено привлекателни за посещение са редица религиозни обекти – Клисурски манастир “Св. Св. Кирил и Методий” (общ. Вършец), Чипровски манастир “Свети Йоан Рилски”, общ. Чипровци), Лопушански манастир “Свети Йоан Предтеча” (с. Георги Дамяново), Добридолски манастир “Света Троица” до с. Добри дол, община Лом.

Наличието на тези паметници на културата в областта дава възможност за развитие на продукт или маршрут тип “Културен парк” и включването на културно-историческото наследство, като обект на културен туризъм, съчетано със създаването на различни форми на отдих – “пътеки на здравето” в горното течение на р. Огоста, спортен риболов и водни

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

спортове край яз. “Огоста”, селски и еко туризъм с комплекси за отдых (от типа на съществуващия комплекс край гр. Монтана). Разработването на подобни “Културни паркове” е една сравнително нова тенденция, която се налага в последните години в страните от европейската общност, особено в региони, които изпитват икономически затруднения и са част от държавната политика за формиране на култура на отдиha.

В областта ежегодно се провеждат редица фестивали и културни мероприятия от различен ранг, които също привличат туристи и са ресурс, подлежащ на развитие.

В Монтана се провеждат Национални празници на духовите оркестри "Дико Илиев" на всеки две години и редица национални и регионални фестивали.

В град Берковица ежегодно се провеждат 2 международни фестивала “Лачени обувки” за детски песни и фолклорен фестивал „Балканът пее и танцува”.

Оценка на материалната база и туристическата осигуреност

Статистическите данни в приложените таблици отразяват настоящото състояние на материалната база на сектора в областта. Има увеличаване на броя на средствата за подслон и на броя на ношувалите лица, но намаляване броя на преношувалите и продължителността на престоя.

Населените места в областта са 130, от които 8 са градове - Монтана, Лом, Берковица, Чипровци, Вършец, Вълчедръм, Бойчиновци и Брусарци. Осем от всичко единадесетте общински центрове са градове, а три са села – Якимово, Медковец и Георги Дамяново.

Очевидно е, че материалната база е концентрирана в 3 общини – Берковица, Вършец и Монтана, което се обяснява с богатите ресурси, изградената база и традиции в туризма на тези общини.

През последните години най-посещавана в областта е община Вършец (над 50% от посетителите), което може да се обясни освен със специфичните ресурси (мин.извори) и с добрия маркетинг, обновената и новоизградена материална база и повишената роля на

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

балнеологията и спа процедурите като ресурс и фактор за развитие на туризъм. Този процес е логично следствие с оглед природните дадености и историческото развитие на селището през вековете. Град Вършец е възникнал около термалните минерални извори и неговата история е свързана с балнеолечението. Най-старият запазен писмен документ за съществуването му датира от VI в. Във византийски хроники под името “Медека” (от медикус – лечебен). Въпреки подобрените резултати делът на областта в туристопотока на национално ниво остава твърде малък.

Въпреки икономическите трудности, през последните няколко години се наблюдава раздвижване на сектора в областта. Създават се нови туристически обекти за подслон (макар и с малък капацитет) - къщи за селски и еко туризъм в планинските общини Берковица и Чипровци. Това е една добра база, която при подходящ маркетинг и по-добро използване на богатите ресурси, би могло да бъде значително надградена и по-добре експлоатирана.

През последните няколко години като цяло в област Монтана се забелязва значителен напредък в областта на развитието на туристическия сектор по отношение на създаването на голям брой средства за подслон и места за настаняване и подобряване в известна степен на инфраструктурата за настаняване. Значителен е пропусъкът обаче по отношение на поддръжката на тази инфраструктура, тъй като в различни маркетингови проучвания се установява, че ползвателите на туристически услуги посочват, че обслужването в хотелите е на много ниско равнище, че квалификациите и уменията на обслужващия персонал създават негативен имидж върху цялостното туристическо преживяване.

Инфраструктура и туристически маркетинг

Областта има гранично - с Румъния и Сърбия, и кръстопътно транспортно- географско положение – пресича се от европейски транспортни коридори № 4 (Видин- София-Кулата) и № 7 (река Дунав).

Област Монтана има сравнително добре развита пътна мрежа. Гъстотата ѝ е 0,292 км/кв.км при средна за страната 0,336 км/кв.км. С голямо значение за икономическото развитие на областта са международният път Е-79(еврокоридор №4)- път от РПМ I-1 Видин-Монтана-

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Враца-София, който пресича областта и свързва Западна и Централна Европа с Гърция. С голяма важност е и второкласен път II- 81 Лом-Монтана-Берковица-София през прохода Петрохан, който свързва ломското пристанище с международния път Е-79.

Общото състояние на пътната мрежа в областта е незадоволително и не отговаря на съвременните изисквания. Водният транспорт в областта е представен от пристанище Лом и местни пристани. „Пристанищен комплекс Лом” ЕАД включва пристанищата Лом и Оряхово (област Враца) и реализира около 40% от българския товарооборот по р. Дунав. Пристанище Лом е елемент от Общоевропейския транспортен коридор № VII – р. Дунав и е второто по големина дунавско пристанище в България.

Основни задържащи фактори за развитието на туризма в областта са лошият пътен достъп до туристическите локализации (Берковица, Вършец, Чипровци) през прохода Петрохан и липсата на достатъчно местни инициативи и капитал за популяризиране на наличните ресурси и възможности.

Възможности за туризъм

Природно-географските условия и историческото наследство на област Монтана позволяват да се развият различни видове специализиран туризъм (еко, ски, културен, селски, лов и риболов и балнеолечение). Предпланинската част на областта съдържа редица туристически ресурси със скромна реализация, но голям потенциал за развитие на качествени и атрактивни продукти най- вече в областта на селския и еко туризма.

Предизвикателство за местните хора и власти е развитието на екотуризма, който се разглежда като възможност с голям икономически потенциал за подобряване социално-икономическата ситуация в областта.

Основните ресурси и потенциали са съсредоточени в общините Лом, Монтана, Берковица и Вършец. С по-ограничени и неизползвани ресурси са общините Г. Дамяново и Чипровци.

Локализации с изявени ресурси и перспективи за туристическо развитие са:

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria - Serbia
IPA Cross-border Programme

- ❖ балнео-туризъм – общините Вършец (гр. Вършец и с. Спанчевци) и Берковица (голям неизползван термо-минерален ресурс в гр. Берковица и с. Бързия със заявен инвеститорски интерес за реализация);
- ❖ еко- и селски туризъм – общините Берковица (с. Черешовица, с. Бързия, с. Бистрилица), Чипровци, община Г.Дамяново със селата от поречието на р. Дългоделска Огоста (с. Копиловци, с. Говежда, с. Дива Слатина и с. Меляне);
- ❖ планински и ски-туризъм – Берковица (планирано изграждане на ски-център с модерни съоръжение);
- ❖ воден и речен туризъм – язовир Огоста (общини Монтана и Берковица), дунавското крайбрежие на общините Лом и Вълчедръм и по-малките водни басейни (реки и язовири с местно значение) в областта създават възможности за воден,
- ❖ кулинарен туризъм;
- ❖ религиозен туризъм;
- ❖ риболовен и др. видове туризъм.

Все по-реална е възможността тези ресурси да се разглеждат в трансграничен аспект, особено след пускането в експлоатация на Дунав мост 2 при Видин и облекчаването на режима за преминаване на границата със Сърбия.

Като общини с благоприятни условия за туризъм се оценяват общините Монтана (културен, конгресен и воден), Берковица (планински, еко и селски) и Вършец (спа и еко).

Общини с неразработен досега потенциал са Лом (културен, круизен и воден), Чипровци (културен, еко и селски) и Георги Дамяново (еко и селски). Има недостатъчно използвани възможности за развитие на круизен, орнитоложки и воден туризъм по р. Дунав в общините Лом и Вълчедръм.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Общините Бойчиновци, Брусарци, Якимово, Медковец и Вълчедръм са с ограничени ресурси, неизградена материална база и недостатъчно подготвени кадри за развитие на туризъм.

Общата оценка на туристическият потенциал в област Монтана показва, че той се оценява като среден и дори по-голям, а нивото на усвеност е значително под средното. Това говори за недостатъчно добро експониране, маркетинг и социализация на туристическите обекти и ресурси в областта, особено в малките общини Чипровци и Г. Дамяново.

Най-добри ресурси и потенциали за развитие в областта имат спа и планинският туризъм, допълвани в различна степен от останалите видове туризъм (предимно еко и селски). Най-голямо е несъответствието между потенциала и усвоеността при екологичния, спа и културно-историческия туризъм в областта. В най-голяма степен това засяга общините Лом, Монтана, Берковица и Вършец, където са съсредоточени ресурсите.

Изводи

- ❖ Географското положение на област Монтана от гледна точка на туризма може да се оцени като относително благоприятно, но недостатъчно експлоатирано;
- ❖ В областта има потенциал за развитие на планински, балнеологичен и някои форми на екологичния и селския туризъм –и др.;
- ❖ Развитието на туризма може да окаже положително влияние върху съживяването на икономиката на селските райони;
- ❖ За развитието на туризма от решаващо значение е подобряването на състоянието на техническата и особено на пътната инфраструктура;
- ❖ През последните години се наблюдава увеличение на средствата за подслон и на броя на нощувалите лица, но намалява продължителността на престоя на туристите.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

4. Окръг Ниш

Природогеографски и ресурсен потенциал

Град Ниш се намира в Нишката котловина близо до мястото, където р. Нишава се влива в р. Южна Морава на $43^{\circ}19'$ северна ширина и $21^{\circ}54'$ източна дължина. Центърът на града е със 194 м надморска височина (при паметника в центъра на града). Най-високата точка на територията на града е Соколов камен, връх на Сува планина (1.523м надморска височина), а най-ниската се намира надолу от устието на Нишава при местността Трупале (173м надморска височина). Районът на града обхваща площ от $596,71\text{km}^2$ и в него влизат Ниш, Нишка баня и 68 крайградски квартали и села. Географски Ниш се намира на кръстопътя на най-важните балкански и европейски транспортни коридори. През Ниш минава магистралата, която върви от север, от Белград, по долината на Морава, разклонява се на юг по долината на Вардар към Солун и Атина и на изток по долините на Нишава и Марица към София и Истанбул, а оттам към Близкия Изток. В Ниш се отклоняват и пътища на северозапад (към Зайчар, Кладово и Тимишоара) и на югозапад (към Адриатическо море). Всички тези пътища са били познати още от древността като пътища, по които са се придвижвали хора, стоки и войски. Това са били "Via Militaris" през периода на Римската империя и Византия и Цариградският път през Средновековието и по време на Османската империя, а днес това са основните европейски транспортни артерии на Балканите, които превръщат Ниш във важна кръстопътна точка между Европа, Мала Азия, Черноморския регион и Средиземноморието.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Климатът е умереноконтинентален със средна годишна температура от 11.2°C. Зимата е студена, а лятото горещо.

Ниш се намира в Югоизточна Сърбия и е административен център на Нишки окръг. Градът е разположен на река Нишава с население около 299 987 души с придадените му крайградски общини (2004). Градът заема кръстопътно положение като шосеен и железопътен възел на Балканския полуостров. През Ниш преминава стратегически важната магистрална артерия, свързваща Близкия изток с Централна и Западна Европа. От железопътния възел Ниш започва отклонение, което през Лесковац и Прешево стига до Солун в Гърция.

Ниш е един от най-старите градове на Балканите, наричан “Портата между Изтока и Запада”. От древни времена е бил пресечна точка на големите търговски пътища. Градът е основан от Келтите през трети век преди Христа. Праисторическите жители са наричали града Нависос - градът на Феите.

Благодарение на важното си географско положение, природни ресурси, транспортна инфраструктура и богато културно-историческо наследство, този регион притежава изключителни възможности за развитие на туризма. Курортният туризъм има дълга традиция – от откриването на минералните извори от римляните до наши дни. В окръг Ниш има

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

няколко известни курорта - Нишка баня спа (окръг Ниш), Куршумлишка баня спа, Пролом баня спа и Луковска баня спа (окръг Топлица).

Летището на Ниш “Император Константин” е дестинация за много туристи по време на зимния сезон, които посещават планината Копанник и чийто брой ще расте с увеличаването на размера на инвестициите в близост до Стара планина.

Ниш е:

- Третият по големина град в Сърбия след Белград и Нови Сад;
- Град, разположен на река Нишава;
- Културен, икономически, административен, бизнес и университетски център на Югоизточна Сърбия;
- Град разположен по трасето на Европейски транспортен КОРИДОР №10;
- Град, от дълбока древност познат като „врата между Изтока и Запада”, защото е пресечна точка на пътищата, които свързват Европа с Близкия Изток;
- Град с надморска височина 192 м и площ 600 км²;
- Град с над 250 000 жители;
- Университетски център. Нишкият университет има 13 факултета;
- Един от най-старите градове в Европа, за което свидетелстват многобройните исторически находища на територията на града (Бубань и Голяма хумска чука);

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

- Свързан със света чрез авиолиниите на Международното летище „Константин Велики“;
- Заобиколен от величествените планински масиви на Сува планина, Свърлишките планини и планината Селичевица
- Родният град на прочутия римски император Константин Велики, който през 313 година чрез обявяването на Миланския едикт признава християнството за официална религия в Римската империя;
- Град, в който през 2013 година се организират официалните тържества по отбелязването на 1700-годишнина от обявяването на Миланския едикт и признаването на християнството.

Природните богатства

Планини

Сува планина

Сува планина се намира в югоизточната част на Сърбия, дълга е 45 км и широка 15 км. Тя започва на изток от Ниш и завършва югозападно от Бабушница в Лужничката долина, където тече река Лужница. Когато тръгнете към върховете на Сува планина, непременно си носете залихи с вода. Планината се казва Сува, защото по нейните върхове няма извори. Върховете които могат да бъдат катерени се казват Трем - най-високата точка на планината и Девоячки гроб. По маркирани туристически пътеки ще стигнете до Соколов камен, а тук се намира и курорта Боянина вода, където, както казва името, има извор. През зимата в този ски курорт може да се спускате на ски пистите, а също така има и две писти за деца.

Клисури и каньони

Сичевска клисура

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Сичевска клисура е тясната част на долината на Нишава между селата Просек и Равни до на 14 км нагоре от Ниш. Дълга е около 15,9 км и е част от Нишката долина заедно с долината Бела Паланка. Клисурата е разделена на две части, горна и долна, или Църнчанско – градищанска и Островичка клисура. Горната част е по-тясна и повече прилича на каньон, докато долната част е с широки леки наклони. Клисурата е заобиколена от Свърлишките планини на север и склоновете на Сува планина на юг. Клисурата предоставя добри условия за туризъм и парапланеризъм. Идеалното време да посещение, заради почти средиземноморския климат, е пролетта и есента и дори зимата, когато няма много валежи.

Сичевска клисура е внушителна част от каньона на река Нишава. Намира се на пътя София-Ниш, там където свършват последните склонове на Свърлишките планини и Сува планина. Намира се на 14 км от Ниш. Дълга е 17 км и се дели на две части – горна и долна клисура.

В клисурата се намират два ВЕЦ-а, построени в началото на ХХ век. Един от тях все още снабдява Ниш с ток. Други по-важни обекти в клисурата са църквата „Св. Петка“ в близкото село Островица и Сичевският манастир „Св. Богородица“ (построен е през 1644 година, а през 1875 година е възобновен след като е бил разрушен от турците), който се намира близо до пътя за София.

Ако пътищата Ви Ви отведат до село Сичево, можете да се насладите на невиджаната гледка към клисурата, от която ти спира дъхът. Това село е известно и с лозовите си насаждения и добрите вина. Всяко лято тук се организира най-старата арт-колония на Балканите, основана от художничката Надежда Петровиц.

Заради многобройните природни дадености и редките растения, които растат тук, Сичевската клисура през 2000 година е обявена за специален природен резерват. Салвията, много ценна и лековита билка, която иначе расте само при средиземноморски условия, е намерила в Сичевската клисура своето единствено местообитание на територията на Сърбия.

Любителите на спорта тук могат да се занимават с планинарство, разходки сред природата, риболов, рафтинг (през 2009 година в тази част на Нишава е организирано Световно първенство по рафтинг) и делтапланеризъм.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Йелашничка клисура

Йелашничката клисура е на 15 км от Ниш и на 3 километра от Нишка баня. Макар да е малка, обявена е за специален природен резерват и има някои приятни места за къмпинг и пикник. Едно от тях се намира на изхода на клисурата и е оборудвано с пейки, а срещу него има маркирани пътеки за пешеходен туризъм. През Йелашничката клисура минава тесен път, който води до Боянина вода, курорт на Сува планина. Клуба за катерене от Ниш е направил възможност за изкачване в естествена скала със сертифицирано оборудване, където може да се катери всеки под надзора на членовете на клуба. Освен красивите скали, интересен е и водопада Рипалка, както и останки от римски укрепления. Той е разположен между селата Йелашница и Чукленик, които са свързани с града чрез автобусни линии.

Каменички вис

Каменички вис е любимо място за едневни излети на гражданите на Ниш през цялата година. Разположен е сред гънките на Свърлишките планини, над село Каменица, откъдето идва и името му, на надморска височина 750-800м. Намира се на 14 км от града. Теренът е леко оформен и е покрит с ниска горска растителност. В северната му част се намира Студен

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

кладенец – единственият извор в околността. В местността можете да се освежите и да се насладите на ловните специалитети в ловния ресторант.

Боянине воде

Мястото за излет „Боянине воде“ се намира на 25 км от Ниш. Тази местност на надморска височина 700-1300 м, със своето географско положение в северната част на Сува планина, представлява оазис на слънцето и чистия, свеж планински въздух. Името на местността идва от извора на чиста планинска вода «Бојанине воде». Непосредствено до извора се намират планинарски дом Студенац (55 легла), на надморска височина 860 м, и Ски-къща «Ниш» (20 легла), на надморска височина 810 м, с атрактивната «Орлова чешма» и осветено баскетболно игрище.

За любителите на планинарството от Боянине воде тръгват няколко маркирани туристически пътеки, които водят до прекрасните възвишения в околността, като Соколов камен (1523 м), Девоячки гроб (1317м), Мосор (984м) и най-високият връх на Сува планина – Трем (1810 м надморска височина).

През зимата на Боянине воде могат да се карат ски на ски пистите „Соколов камен“, докдето се стига с лифт, дълъг 900 м, денивелация 320 м и капацитет 1100 скиори на час. Основната писта е дълга 1000 м. Съществува и по-лека и по-кратка писта със ски влек (250 м), предназначена за деца в училищна възраст и аматьори. За най-малките е предназначена пистата «Студенац» (100 м), с моторен ски влек. И двете детски писти са осветени.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Баня Топило (Topilo Spa)

Баня Топило се намира на 25 км от Ниш в живописната долина на река Топоничка. До курорта се стига по асфалтиран път, който води към селата Горна Топоница и Веле полье. Минералните извори в този относително малък и нов сръбски курорт са открити случайно, но вестта за лековитите свойства на минералната вода бързо се разпространила, така че легловата база от около 500 легла, предимно в частни квартири, е заета през цялата година. Топлата минерална вода (34⁰С) извира от около 18 извора с капацитет 10 л/сек. Минералната вода се използва с терапевтична цел за къпане (помага при лечението на ревматични заболявания и при заболявания на нервната система) и за пиене (при хронични заболявания на стомаха, при възпаления на жлъчката, при заболявания на бъбреците и уринарния тракт).

Церянска пещера

Церянската пещера се намира на 14 км от Ниш и е разположена на територията на Каменички вис. Входът на пещерата е там, където река Провалийска се губи под земята на височина 515 м над морското равнище. Пещерата е хидрологично активна. Геолозите смятат, че е образувана преди малко повече от 2 милиона години. Краят ѝ още не е открит.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Церянската пещера е богата на пещерна украса, която се простира по цялата ѝ дължина. Тя разкрива един прекрасен подземен свят, изтъкан от коридори и зали със средна височина от 15 до 40 м, които крият стотици морфологични и хидрологични образувания с най-различна форма, големина и цветове, пещерна украса – сталактити, сталагмити, хеликтити, вълниста драперия, пещерни лорали и кристални цветя, които могат да се видят само тук в Сърбия. Хеликтитите, открити тук, представляват специален вид пещерна украса, която, противно на законите на физиката и на земното притегляне, се протяга, стърчи и виси във всички посоки като наелектризирана коса.

Институтът за защита на природните забележителности през 1998 година обявява Церянската пещера за природна забележителност първа категория, но поради липса на средства тя още не е уредена и не е достъпна за посетители.

Културно-историческо наследство и потенциал

В района на Ниш има редица православни църкви и манастири, по-известни от които са: Епископската църква «Свети Прокопий» от края на XI век, в която са се съхранявали мощите на палестинския мъченик от времето на цар Диоклециан, Църквата „Свети Панталеймон“ от XII век, Латинската църква, изградена по искане на местния управител през първата половина на XI век по време на византийско владичество по тези места, Църквата” Св. Никола”, превърната в джамия през 1737г., и осветена като християнска църква през 1878г., Манастирът „Света Богородица” от средата на XVII век., Катедралният Храм в Ниш, дело на майстора Андрее Дамнянович от Прилеп, Македония.

Манастирът на Св. Петка Иверица

Манастирът "Св. Петка Иверица" се намира в Сичевачката клисура, на международния път Ниш-София. Представлява още едно доказателство за съществуването на "колония от монаси" в тази област. Предполага се, че в края на четиринадесети век след нахлуването на Османската империя, много монаси от тогавашните окупирани територии са намерили убежище в тази красива клисура, където са основали монашеска колония на която принадлежи и манастира „Св. Петка Иверица“.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Манастир на Света Богородица

Манастирът на Св. Богородица се намира в живописния район на Сичевачката клисура в подножието на скалист хълм Кусача. Легендата разказва, че на хълма на десния бряг на Нишвава е имало по-стар манастир за Въвеждането, който е унищожен от турците, а от материала който е останал е построена сегашната църква на манастира. Изграден и изографисан през 1644г. Манастирският комплекс се състои от църква посветена на Св.Богородица, манастирски конак от 1880г (обновен през 1994г.), чешма от 1883г., камбанария с две камбани от 1880г. Новият конак е изграден през 1970г.Със особеностите на своите изображения и уникални иконографски фрески Св. Богородица се характеризира като типичен манастир от средата на XVII век.

Габровачки манастир

Недалеч от Ниш, на около 2 километра на юг от село Гбровац, се намира манастирският комплекс на Габровачкия манастир с църквата „Св. Троица“. Днешният храм „Св. Троица“ е построен през 1835 година, по всяка вероятност върху основите на по-стара манастирска църква от 13 век. Заслугата за построяването на храма е на тогавашния търговец от Ниш кир Коста Тодорович. По време на борбата за освобождение на Ниш от турците в периода 1874.-1877 година въстаниците тайно са се срещали в този манастир и са организирали въстанически отряди, които са се борили в околността на манастира преди сръбската войска да освободи Ниш. След обновяването през 1873. година църквата е изографисана със сцени от Библията, а специално внимание привличат портретите на кир Коста Тодорович, Милош Обилич и цар Лазар.

Катедралата в Ниш

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Катедралата в Ниш със своята архитектура и иконостас заема важно място в сръбската история на изкуството. Строежът на църквата започва на 18 Октомври 1856 година и продължава до 1872 година. Стените на храма са построени в различни стилове, от сръбско - византийски, ислямски, ренесанс до елементи на западен барок. Нейната красота и странност със сигурност има важно място в развитието на съвременната сръбска архитектура и представлява крайъгълен камък в историята си. За съжаление, през 2001 година катедралата е била разрушена в голям пожар. Благодарение на дарения и усилията на гражданите на Ниш катедралата е архитектурно реновирана и възстановена.

Епископска църква „Свети Прокопий“

По исторически данни в Ниш в края на XI век е съществувала епископска църква Свети Прокопий, в която са се съхранявали мощите на палестинския мъченик от времето на цар Диоклециан. Точното местонахождение и вида на църквата не са известни, защото не са съхранени, но съществуват данни за нейното съществуване и през XIII век.

Стара църква „Свети Пантелеймон“

През XII век след археологически находки е намерена малка църква, недалече от построената вече църква посветена светеца. Според писанията на Стефан Първовенчани храма е изграден от неговия баща Стефан Неманя.

Латинска църква

Над село Горни Матевач, на бърдото наречено Метох, се намира най-красивата стара конструкция ма Ниш и Нишка област – църквата Света Троица, позната като Латинска църква. Изградена и по искане на местния управител през първата половина на XI век по време на византийско владичество по тези места.

Църква Св. Никола

Днешната църква Св. Никола на Светониколско бърдо е изградена върху останките на ранна, стара, най-вероятно средновековна сграда, може би върху основите на църквата

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Св.Прокопий. Църквата е била изградена, унищожена и отново изградена през 1722г, превърната в джамия през 1737г., разрушена 1863/64 и по-късно отново изградена като джамия. През 1878г е осветена като църква.

Црквата „Св. Архангел Михаил“

Црквата „Св. Архангел Михаил“ се намира в църковния двор на големия катедрален храм. **До освещаването на Съборната църква през 1878 година** тази църква е била Съборен храм на Нишката епархија. Построена е около 1814 година, осветена е през 1819 година по време на турското владичество и затова е трябвало голяма част от нея да бъде вкопана в земята заради тогавашните турски закони, които не позволявали сръбските сгради да превишават определена височина. Църквата е градена от необработен речен камък и непечена глина, а вътрешната конструкция, колоните и галерията са изработени от дърво. Иконостасът е с много богата украса от дърворезба и пластика и е скъп подарък от Хилендарския манастир за Нишката епархия.

Црквата „Свети цар Константин и царица Елена“

Црквата „Свети цар Константин и царица Елена“, която град Ниш посвещава на знаменития нишлия и неговата майка, се намира в новата част на града, на бул. „Неманич“ в парка „Свети Сава“. Строежът ѝ е започнал през 1999 година с поставянето и освещаването на основите ѝ. Църквата е проектирана от архитект Йован Мандич който е внесъл елементи от Рашката строителна школа с необичайното добавяне на две звънарни.

Археологически обекти

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Ранохристиянски гробници

Християнската традиция в Ниш, която започва през IV век и продължава с признаването на християнството от император Константин, оставя в Ниш многобройни следи, така че днес откриваме следните останки от периода IV-VI век:

- Раннохристиянска базилика с мартириум в Ягодин мали (мартириумът и останките от църквата представляват специална култова сграда, в която са се съхранявали мощи и реликви от християнски мъченици);
- Раннохристиянска гробница с фрески на улица „Косовска девойка“ (една от малкото изрисувани гробници от този период; на стената на гробницата е изрисуван христовият монограм във венец от палмови листа, който се е превърнал в един от официалните символи на град Ниш);
- Раннохристиянска гробница с Христовия монограм на свода в Ягодин мали. Христовият монограм, изписан на свода на гробницата и днес, след толкова векове, изненадва със своята живост, свежест и качествена изработка.
- Раннохристиянска гробница в Нишка баня, до института «Радон».

Медиана

Археологическия обект Медиана се намира на стария римски път "Виа Милитарис", днешен Е-80 (Ниш-София). На площ от 40 хектара, колкото заема мястото, могат да се видят останки от хамбар, занаятчийски център, вили, минерални извори и вили с перистил, които са украсени с мозаечни подове. Повечето от мозайките са с геометричен и флорален дизайн, докато две мозайки са с фигурални мотиви на главата на Медуза и полу-легнала фигура на бог на водата (вероятно Нептун). В сградата на музея, която се намира при самия обект,

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

можете да видите някои от каменните скулптури, предмети които са били използвани за ежедневна употреба, както и останките на оловни тръби, чрез които от Нишка баня се е пренасяла топла, лечебна вода. Част от римските каменни скулптури – портрети на римските божества, бижута, монети и други полезни предмети намерени на Медиана може да видите също и в Археологическата зала в Народния музей на Ниш.

Мемориален парк „Бубань“

Мемориалният парк „Бубань“ (Барабан) се намира югозападно от центъра на града на залесения хълм, наречен Бубань. По време на Втората световна война това място е било едно от най-големите места за екзекуция на територията на Югославия. Първият разстрел е бил през 1942 година, когато са разстреляни 24 лагерници от лагера „Червеният кръст“. След февруарското бягство през 1942 година броят на разстреляните на хълма Бубань достига и до 100 души на ден. Само за два дена, 16 и 17 февруари 1942 година са разстреляни повече от 1400 лагерници. Броят на разстреляните не може да се определи с точност, защото телата първо са заравяни с булдозери, а през август 1944 година, опитвайки се да прикрият своите престъпления преди края на войната, немците са изкопавали и изгаряли костите (изгарянето е продължило 20 дена). Смята се, че тук са екзекутирани между 10 000 и 15 000 души. Мемориалният парк се състои от няколко части, които символично представят ужасите, които са се случвали на това място:

- Гора – символизира мястото, където партизаните са се борили за освобождение от фашистите.
- Пътека, по която се стига до паметника – символизира пътят на партизаните към свободата.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

- Паметник, който се състои от:

- хоризонтален фриз од бял мрамор с релефни сцени, които представят страданията на поробения народ и окончателната победа на свободата. Тук са изписани и стиховете на Иван Вучкович от Ниш, които гласят: «От кръвта на комунистите и родолюбците се раждаха юмруците на бунта и предупреждението, юмруците на революцията, юмруците на свободата. Разстреляха ни, но не успяха да ни убият, нито да ни покорят. Ние стъпкахме мрака и проправихме път на слънцето».

- паметник във вид на три монументални юмука с различна височина, които символилизират мъжете, жените и децата, разстреляни на това място. Този паметник е официално открит в деня на освобождението на Ниш 14 октомври 1963 година и е дело на хърватския скулптор Иван Саболич.

Крепости и укрепления

Нишката крепост

Нишката крепост, разположена на брега на река Нишава в центъра на града, е една от най-красивите и най-запазените постройки от турската военна архитектура в централния Балкан. От страна на Римляните през Византийците, Словените, Българите и Сърбите, разрушаване е и възстановявана няколко пъти, за да придобие окончателния си вид през 1723 година, когато е построена от Турците в края на владението им в региона. За изграждането са били наети над 40 каменоделци от Цариград и около 400 строители от Ниш и околността. Тя е построена върху площ от над 22 хектара, със стени които са с дължина 2100 метра, високи 8 м, средна ширина 3 м. От външната страна крепостта е била заобиколена от ров, пълен с вода, като северната част е запазена и до днес.

Паметници на културата

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Челе кула

Този уникален паметник в света е вследствие на голямата битка на Чегар. Когато Хуршид паша от Ниш е осъзнал, че въпреки че той спечели позиция на хълма Чегар, освен 3000 сърби в битката и експлозия са били убити и най-малко два пъти повече турци, наредил да се съберат главите на убитите сръбски войници на Чегар, да им се одере кожата и черепите им да се сложат в кулата. Този плашещ паметник е построен на пътя за Цариград като предупреждение за онези, които вдигат въстание срещу Османската империя. От средата на деветнадесети век съществува запис, че кулата е четириъгълна с височина от 4.5 м, широчина и дължина по 4 м и че на всяка от четирите страни на кулата има общо 56 редове, като във всеки ред има по 17 черепи, които възлизат общо на 952 черепи. С течение на времето по-голямата част от черепите са изчезнали или са повредени, тъй че днес в кулата са останали само 58 черепи.

Паметник на Чегар

Паметникът на Чегар е разположен на хълма Чегар, близо до Ниш, на мястото където се е състояла прочутата битка от сръбското въстание, издигнат е в памет на смелите войници и техният командир Стеван Синджелич, които починаха на това място. Първото обозначение на мястото, където се е намирал Стеван Синджелич и където се е състояла Чегарската битка, е под формата на малки пирамиди от гранит. Паметникът бе открит през 1878 година и представлява първият паметник построен в освободен Ниш. Днешния паметник във формата на кула, която символизира военно укрепление, е построен за 50-годишнината от освобождението на Ниш, а е открит през 1927 година.

Паметникът на император Константин

През 312 година, по време на битката при Милвийския мост в Рим (Ponte Milvio), на император Константин се явил 'христорограм', изписан на небето с посланието: "In hoc signo vinces" („С този знак ще победиш!“).

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Паметникът се намира до моста, като символ на преминаването на Константин Велики по моста. Статуята е устремена към небето, а колоните са прорязани във формата на Христовия монограм. Наблюдателят добива впечатлението, че христорограмът е изписан на небето.

Паметник на освободителите

Паметникът на освободителите се намира в самия център на града, на площад „Крал Милан“ и обозначава периодите на освободителните борби срещу турците, българите и немците. Четири най-важни години от тези борби са изписани на паметника: 1874 и 1877 година за периода на борби за освобождение от Турците и 1915 и 1918 година, началото на окупацията и освобождението на града през Първата световна война. Паметникът е построен от черен мрамор и се състои от по-широка основа с четири релефа, бронзова скулптура и висок постамент, в чиято долна част са изобразени фигурални композиции на воюващи войници. На върха на паметника се намира конник – Вестител на свободата, в цял ръст, със знамето на свободата, на което са изписани „СССС“ (само съгласието спасява сърбина). Паметникът е открит на 28 юни 1937 година, на деня на 60-та годишнина от освобождението на Ниш от турците. Тази монументална скулптура, като едно от най-значимите произведения на съвременната югославска скулптура, дело на известния загребски скулптор Антон Аугустинчич, от 1983 е под защитата на държавата.

Паметникът на крал Александър

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Първият паметник на крал Александър, дело на белградския скулптор Раде Станкович, е издигнат през 1939 година, но още в първите години след установяването на комунистическата власт, през 1946 г. е премахнат и унищожен. За да поправят несправедливостта спрямо тази знаменита историческа личност, гражданите на Ниш през 2004 година издигат нов паметник на крал Александър. Паметникът е дело на белградския скулптор Зоран Иванович, висок е 11,5 м и тежи над 3 тона. Крал Александър I остава в историята с това, че през 1918 г. прокламира обединението на сърби, хървати и словенци в една държава. Убит је през 1934 година в Марсилия.

Паметникът на Стеван Сремац и Калча

Паметникът на писателя Стеван Сремац и неговия герой от романа «Ивкова слава» Калча се намира в началото на Казанджийското сокаче, някогашната прочута занаятчийска улица в Ниш. Известният сръбски писател Стеван Сремац е живял в този град от 1879 до 1892 година и е оставил важна следа в неговата култура. Бронзовата скулптура, която представя нишкия ловджия Калча с неговото вярно куче и писателя Стеван Сремац, е дело на академичния скулптор Иван Фелкер.

Музеи

Народен музей

Сградата е построена през 1894г. за нуждите на Нишка междуличностна помощ и която е основана през 1888г. Сградата е използвана за банка повече от седемдесет години до 31.12.1963г., когато след това в нея е настанен народният музей.

Къщата на семейство Стамболийски е започнал да строи турчина Ахмет Меметович, но след освобождението на Ниш от турците недовършената постройка е купена от нишкият търговец Тодор Станкович - Стамболия. Къщата е построена в балкански стил.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Концентрационен лагер „Червен кръст“

Концентрационният лагер „Червен кръст“ е един от малкото запазени фашистки лагери в Европа, който по автентичен начин и днес свидетелства за страданията на сръбското, ромското и еврейското население, на комунистите, на многобройните симпатизанти на народноосвободителното движение и партизаните, които са били затворени в него по време на немската окупация на Сърбия от 1941 до 1944 година.

Лагерният комплекс е разположен на площ от 7 хектара и е ограден с висока стена и бодлива тел. Състои се от главна лагерна сграда, две помощни приземни сгради, две кули, две наблюдателници, караулно помещение и чешма. В главната сграда са се намирали помещенията, в които са живели лагерниците, помещение за стражарите, където са се провеждали разпитите, медицински пункт, бръснарница и 10 единични килии (карцери). Единичните килии са без прозорци, с бетонен под и с отвор на покрива за осветление и вентилация. Една от тях даже не е имала вентилационен отвор.

Първоначално сградата е построена през 1930 година за нуждите на военната казарма „Червен кръст“, но още в началото на войната, през април 1941 година с бодлива тел е отделена от казармата и превърната в лагер. По време на Втората световна война през лагера са минали около 30 000 души, от които над 10 000 са разстреляни на близкия хълм Бубань.

Това, което отличава този лагер от останалите, е фактът, че на 12 февруари 1942 година е осъществено масово бягство на лагерници. От 147 лагерници, които се опитали да избягат, 105 са успели, а останалите 82 са загинали по

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

време на бягството. След това и още едно успешно бягство през декември същата година, лагерът се превръща в истински лагер на смъртта.

На 12 февруари 1967 година, на 25-та годишнина от бягството на лагерниците, лагерът е превърнат в Мемориален музей „12 февруари“.

В момента лагерът е затворен за неопределено време поради реконструкция.

Адрес: Бул. „12 февруари“ бб

Тел.: +381 18 588 889

В културния календар на Ниш значително място заемат Нишкия музикален фестивал “Нишвил” – джаз фестивал; Фестивала на нови градски песни и романси; “Майска песен” – предназначен за детски песни; Международен етно-фестивал, празникът на града, който от 2002 година се празнува на 3 юни и се отбелязва с религиозни, музикални и спортни събития рождения ден на най-известния човек, роден в Ниш – цар Константин и неговата майка царица Елена. Специално място в културния календар заема Панаирът на книгата. Книжната колония в Сичево е една покана за обмяна на мисли, чувства и създаване на приятелства, дело на авангардната художничка, велик национален борец и основателка на Хоро на сръбските сестри Надежда Петрович. Това е най-старата живописна колония на Балканите, основана през 1905 година и възстановена през 1964г.

Оценка на материалната база и туристическата осигуреност

В района на Ниш има много места за настаняване- предимно хотелиерска база на основата на 3 звезди, с повече от 800 легла, мотели и санатории, където туристите могат в приятна обстановка да се насладят на своята почивка и да релаксират.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

СРЕДСТВА ЗА ПОДСЛОН И МЕСТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ В НИШ И ОКОЛНОСТТА- ЦЕНИ ЗИМА 2012/2013

НИШ

ХОТЕЛИ 1214 легла

No	Име	Телефон	Единична стая	Двойна стая	Тройна стая	Апартамент/Ст	Услуги	Адрес	Капацитет
1.	Ambasador ***	018/501 800	4 270	5 506		6 720	BB	Trg Kralja Milana bb	232
2.	Aleksandar ***	018/562 333	5 700	7 600	8 800	9 300/10 500	BB	Njegoševa 81a	120
3.	Tami residence****	018/505 800	5 400	6 400	/	9 300	BB	Durmitorska prilaz bb	153
4.	My Place****	018/525 555	6 200	8 400	/	9 200	BB	Kej 29. decembra bb	56
5.	Niški cvet****	018/297 700	6 670	10 120	15 130	9 080/17 135	BB	Kej 29. decembra 2	48
6.	Sole***	018/524 555						Kralja Stevana Prvovenčanog 11	17
7.	Panorama Lux ***	018/561 214	5 000	6 000	7 000	7 000/8 000	BB	Svetolika Rankovića 51	18
8.	Konak DuoD ***	018/517 704	4 500	5 900		6 500	BB	Kopitareva 7	30
	The Regent Club ***	018/521 011	5 512	7 524	9 636	11 342		Obrenovićeva 10	58
10.	Zeleni Vir**	018/4561 558	2 300	3 500	5 250			Topličkih partizanskih odreda bb	30
11.	Extra Lion MD*	018/570 010						Knjaževačka 28a	35
12.	Nais ***	018/ 601-599,601-030						Auto put NI-BG	175
		018/528 522	3 860	5 020	6 180	6 000	overnight stay only	Vojvode Mišića 111	108
14.	Hotel Niš Grand****	018/505 707						Vožda Karađorđa 12	120
15.	Garni hotel " Svrližanka"	018/574-800						Knjaževačka 22	14
ОБЩО									1214

АПАРТАМЕНТИ 84 легла

No	Име	Телефон	Единична стая	Двойна стая	Тройна стая	Апартамент/Ст	Услуги	Адрес	Капацитет
1.	Sunce	018/250 258	1 190	2 990	3 990	4 990	NOĆ	Aleksandra Nenadovića 2a	9
2.	Penthouse	060/026 36 81						Obrenovićeva 10	15
3.	Only One	063/783 69 68	2 900	3 800	4 700		NOĆ	Jeronimova 6	60
ОБЩО									84

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

ДРУГИ 604 легла

No	Име	Телефон	Единична стая	Двойна стая	Тройна стая	Апартамент/Ст	Услуги	Адрес	Капацитет
1.	4 Rooms	018/516 133	2 900	4 000	5 100	6 200		Josifa Pančića 6-8	22
2.	Consul accommodation	018/291 949						Prvomajska 31	14
3.	Brankov Konak	018/552 776	2 500	3 700	4 500			Bul. Cara Konstantina 36	17
4.	Čair	018/205 455	1 800	2 800	3 500			IX Brigade 10	74
5.	Elegance	018/528 175	2 500	3 500	4 500	5 500	NOĆ	Vojvode Tankosića 28	25
6.	Internacional	018/553 555	2 010	2 620	3 930			Bul.Cara Konstantina 72	42
7.	Konstantin	018/4272 626	3 000	4 000	5 000	6 000	NOĆ	Knjaževačka 15	11
8.	Majesty apartments	018/519 755						Cvijičeva 27	20
9.	Porta	018/454 00 02	1 300	2 400	3 300	3 200		Bul. Cara Konstantina bb	13
10.	Royal Rooms	018/292 960						Đuke Dinić 4	11
11.	Veneda	018/206 607	3 610	4 820	6 330	/		Petrisa Lumumbe bb	14
12.	Compleks Vidikovac	018/459 13 36	3 600	5 200	7 100	5 600/7 100	N/D	Mokranjčeva 70	150
13.	Vila Srbija	018/594 863						Pariskih kurira 6	
14.	Etno konak Tašana	018/510 515	1 490	1 190	990		NOĆ	Prijezdina 8a	12
15.	Todor	018/571 855						Borova 20	18
16.	Good Night	018/250 250	3 000	4 000	5 000			Bul. 12. februar 69a	21
17.	Le palace	018/511 768	2 800	3 800	4 800			Josifa Pančića 25	12
18.	Lotos	018/565 565	3 000	4 000	5 000			Vojvode Mišića 113	18
19.	Imper I.M.D.	018/522 756						7. juli 22	12
20.	The Garden	018/236 165		1 600	četvorokrevetna-1 500	višeokr-1 250	NOĆ	Vojislava Ilića 12	19
21.	City garden (Dom rukom)	018/4559333						Zetska 6a	8
22.	Laguna	063/403486	2 700	2 000	1 850			Rašićeva 6	20
23.	Kosovka/Čamurlija	018/4692483						Čamurlija	34
24.	Linda	063/330767,018/4200207						Knjaževačka 15	17
ОБЩО									604

ХОСТЕЛИ 250 легла

No	Име	Телефон	Единична ст	Двойна стая	Тройна стая	Апартамент	Услуги	Адрес	Капацитет
1.	Kosmopolit	018/249 080						Anastasa Jovanovića 15	11
2.	Art	018/522 585	1 500	1 300	1 100	1 000		Hajduk Veljkova 23a	13
3.	Aurora	018/211 342	1 590	1 390	1 190		NOĆ	Dr Petra Vučinića 16	40
4.	Happy	018/252 839			1 100	1 100	NOĆ	Kej Kola srpskih sestara 17a/8	7
5.	Marvel	018/263 242						12. srpske brigade 2	23
6.	Niš	018/513 703	1 650			1 150	NOĆ	Dobrička 3a	20
7.	Plaža	018/428 71 41	1 150		1 150	1 150	NOĆ	Pantelejska 21	30
8.	Sweet	062/894 20 85	1 000	1 000	1 000	/	NOĆ	Milorada V. Špaje 11/4	10
9.	Sponsor	018/244 493	1 100				NOĆ	Generala Milojka Lešjanina 18b	12
10.	Easy	018/292 555	1 686	1 348	1 237	1 124	NOĆ	Prvomajska 4a	12
11.	Evropa	018/565 156	2 100	1 450	1 200			Leskovačka bb	72
12.	B&B	018/200 072						Žikica Španca 14	
13.									
ОБЩО									250

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

НИШКА БАНЯ 1851 легла

No	Име	Телефон	Единична стая	Двойна стая	Тройна стая	Апартамент	Услуги	Адрес	Капацитет
1.	Ozren A***	018/4549-008						Trg republike bb	
	Ozren B **								299
2.	Institut "NIŠKA BANJA" ***	018/502-010,502-046	3 500	3 100		4 600	N/D	Srpskih Junaka 2	
	(Radon, Terme)	018/4549-084 fax/502-211							400
3.	Vila "Priča"	018/454-7295						Vidoja Jovanovića prilaz-1,7	22
4.	Vila" Markov konak"	063/8982456							40
5.	Vila " Zone"	018/4549838	1 350	2 200	3 150	3 950	NOĆ	Vojvode Stepe 8	45
6.	PRIVATNI SMESTAJ ****								69
7.	PRIVATNI SMESTAJ***								900
8.	PRIVATNI SMESTAJ**								70
ОБЩО									1845

БЛИЗКА ОКОЛНОСТ 152 легла

No	Име	Телефон	Единична стая	Двойна стая	Тройна стая	Апартамент /Студио	Услуги	Адрес	Капацитет
1.	Prenočište "Sićevo"	018/4561484,f.236-532						Sicevo, put Nis-Sofija	70
2.	Prenočište "Svetlost plus"	018/428 42222, 428 4880	3 100	4 200			N/D	Selo Donje Vlase	41
3.	Konak "Boem"	018/612 - 804						Sicevo , put Nis Sofija	
4.	BANJA TOPILO, privatni sm.	064/1432090						Banja Topilo	?
5.	Milica Stojković privatni sm.	063/7341-066, 57-5831						Selo Pasjača	
6.	Privatni smeštaj "Koča"	064/832833, 640175						Selo Bancarevo	
7.	Prenočište "Aksel" Malča	018/4661777						Malča	11
8.	Prenočište "Holivud" G.Toponica	018/4602075						Gornja Toponica	30
ОБЩО									152

ОБЩ БРОЙ ЛЕГЛА В ГРАДА	2152
ОБЩ БРОЙ ЛЕГЛА В НИШКА БАНЯ	1845
ОБЩ БРОЙ ЛЕГЛА В ОКОЛНИТЕ ГРАДОВЕ	152
ОБЩО	4149

Инфраструктура и туристически маркетинг

Областта има гранично и кръстопътно транспортно- географско положение.

Общото състояние на пътната мрежа в областа е незадоволително и не отговаря на съвременните изисквания.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Основни задържащи фактори за развитието на туризма в областта са лошият пътен достъп до туристическите локализации и липсата на достатъчно местни инициативи и капитал за популяризиране на наличните ресурси и възможности.

Възможности за туризъм

Анализът на туристическите ресурси в региона показва възможността за развитие на лечебно-рекреативен, спортен, планински, лов и риболов и културно- познавателен туризъм.

Изводи

- ❖ Водеща характеристика в позиционирането на туризма е доброто геостратегическо положение на окръг Ниш.
- ❖ Капацитетът на областта е в развитието на културно-исторически, планински, еко и селски туризъм, спа туризъм, както и възможността за развитие на нови тематични видове туризъм с обособени маршрути;
- ❖ Налице са възможности планинският и културно-историческия туризъм да се обвържат с различни видове алтернативен туризъм и предлагането на допълнителни услуги и забавления.
- ❖ Уникалността на културно- историческото наследство и природните дадености на областта не са експлоатирани в необходимата и възможна пълнота.
- ❖ Необходимо е поставяне на фокус върху природното наследство с оглед търсенето от познаването на спецификата на другите народи и страни.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

5. Изводи и SWOT анализ

Представеният по-горе анализ на туристическия потенциал на двете области – област Монтана и окръг Ниш позволява да се изведе следната **обща стратегическа цел** за развитието и промотирането на туризма в трансграничния регион: **Превръщане на областите в атрактивен туристически център чрез създаване на реални предпоставки за трайно и икономически успешно развитие на туризма, основаващи се на даденостите на трансграничния регион и съвременните тенденции в търсенето и предлагането на туристически продукти чрез съвместните усилия на представителите на бизнеса, НПО и общинската и областни администрации. Развитие и утвърждаване на област Монтана и окръг Ниш като конкурентна и привлекателна дестинация, предлагаща качествен и търсен туристически продукт.**

Необходимо е да се разработят ефективни туристически продукти и услуги, които биха позволили на област Монтана и окръг Ниш да се позиционират в туристическия сектор като регион, който предлага възможности за туризъм през цялата година. Освен това е необходимо да се направи локализация и фрагментализация на туристическите потоци и дейности по географски топоси. Ето защо целевите пазари биха могли да бъдат разглеждани от две гледни точки. От една страна, това са традиционните туристически пазари, които се обслужват основно от посредници (чрез предложения на различни туристически оператори и чрез предложения за пакетни цени), а от друга – това са специализираните (таргетираните) пазари, които съответстват на специфични нужди на туристическото търсене и които се намират на територията на региона на двете области.

При развиването на втория тип пазари се забелязва по традиция, че се приходът на глава от населението е много по-голям, отколкото при развиването на традиционните масови туристически пазари. В тази връзка предлаганите целеви пазарни групи /таргети/ биха могли да бъдат следните:

1) Туристически пазар, гравитиращ около специфичен географски топос – при този тип пазари относително голям брой туристи посещават съответния топос, като регионът на

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

двете области привлича един сравнително несъществен процент от туристи от Германия, Великобритания, Русия, Гърция, Франция, Италия, Япония и скандинавските страни.

Поради тази причина регионът би трябвало да бъде по-често презентирани в тези страни посредством международни експо центрове (да се промотира регионът като често от цялостното институционално туристическо привличане в трансграничната област България - Сърбия) и да се задълбочи позитивното сътрудничество с туристическите посредници на пазара. Засилването на рекламното послание би могло да стане чрез организирането на редовни срещи „За опознаване” на региона или чрез организирането на „Изследователски турове” извън периода на основния туристически сезон. Ето защо е необходимо регионът да поддържа и редовна обмяна на информация (брошури, фото-дискове, дигитални, информация за събития и др.) с тези експо центрове и с туроператорите.

2) Туристически пазари със специален интерес – това представлява развиване на такъв тип туристически дейности в различните части на региона, които могат да бъдат предлагани през всичките 12 месеца на годината. Акцентът тук би следвало да бъде върху организирането на изложбени панаири със специално участие на изложители, развиващи различни сегменти на туристическия бранш (например, чрез участие на фирми, шиеси спортни екипи и екипи за скално и планинско катерене или на фирми, предлагащи ловни и риболовни принадлежности, и др.). В допълнение на този рекламен канал е от полза да се организират и специализирани рекламни кампании чрез публикации в специализираните медии и преса, които обслужват даден пазарен сегмент. Отново тук се препоръчва тясното взаимодействие с туристическите оператори и агенциите за международен туризъм.

3) Вътрешен туристически пазар – това е пазар, който започва постепенно да се активизира и за неговото развитие е необходимо да се приложи формулата за „целогодишния туризъм”, където е възможно да се посещават различни туристически атракции. За развитието на този пазар следва да се подготвят и промотират и специализирани събития, както и да се извършват презентации на отделни елементи от историческото и културно минало на региона.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

4) **Туристически пазар на Балканските страни** – това е пазар, който би могъл да бъде развит поради благоприятното географско положение на трансграничния регион. Балканските страни, може би, също представляват интересна туристическа дестинация (за отмора или бизнес) за посетителите, които посещават региона на двете области.

В допълнение към развиването на „алтернативен/специален интерес“ към определени туристически продукти и/или услуги трябва да се предприеме подход на „продуктова сегментация“ на пазара. Ето защо тези специфични потребителни нужди могат да бъдат удовлетворявани с промоционални пакети (например, чрез организирането на специални мероприятия, чрез контакти със специализираната преса, и др. под.). Обхватът на „атаката“ на тези пазари, би трябвало, от една страна, да бъде насочен към осигуряването на разнообразие на туристическите продукти в региона, а от друга – да елиминира факторът сезонност при оферирането на тези туристически продукти/услуги.

5. SWOT анализ на туризма в региона на област Монтана и окръг Ниш

Силни страни	Слаби страни
<ul style="list-style-type: none"> • Благоприятно настроени респонденти • Чиста и красива околна среда • Интересно културно и историческо наследство • Близост до главните пазари на известни туристически продукти/услуги • Благоприятно географско местоположение • Наличие на различни туристически ресурси (културно наследство, исторически паметници, минерални води, природни красоти и др.под.) • Изключително конкурентни цени • Наличие на новопостроени или реновирани туристически средства за настаняване • Национална кухня & вина 	<ul style="list-style-type: none"> • Значима липса на „точна“ представа за наличието на туристически атракции в региона на двете области • Липса на брендиране на региона • Липса на съгласувана национална стратегия за туристическото развитие на региона • Ограничено пазарно познание за стойността на културно-историческото наследство • Ембрионно равнище на развитието на публично-частни партньорства /ПЧП/ в сектора • Чести промени в нормативната база в сектора • Липса на знание или незначително знание за нуждите на чуждестранните потребители на туристически продукти/услуги

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

<ul style="list-style-type: none"> • Наличие на инвестиции в туризма от частния сектор • Разпознаване и възприемане на нуждите за модернизация на туристическия сектор • „Безопасна” дестинация • Декларирани намерения на правителството за развитие на туристическия капитал и историческото наследство 	<ul style="list-style-type: none"> • Слаборазвита интернет-базирана информационна система за маркетинг на региона • Относително висока степен на незачитане на потенциала на вътрешния пазар • Липса на обединение на разнообразните туристически продукти/услуги по пакети (по дейности, по сезонност, по други фактори) • Недостатъчно наличие на опитен и достатъчно добре обучен персонал, владеещ чужди езици • Слабо развита инфраструктура за развитие на туризма • Услугите в туристическия бранш са под желаното равнище за качество • Липса на адекватна и актуална туристическа информация за региона • Липса на туристически указателни табели • Липса на адекватно участие на значими за региона туристически изложения (включително национални и международни) • Ниска степен на мониторинг на индикаторите за туристическа устойчивост • Липса на средства за кампании за рекламиране и промотиране • Недостатъчно висока степен на усвояване на земята за планиране и зонироване на туристически места (например свръхзастрояване или строежи, които се строят в близост до туристическата атракция и др.под.) • Неблагоприятен климат и температури за развитието на целогодишен туризъм и дейности свързани с рекреацията
Възможности	Заплахи

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

<ul style="list-style-type: none"> • Наличие на адекватен туристически потенциал • Наличие на ресурси, чрез които да се диверсифицира палитрата от потенциални туристически продукти (туристически продукти/услуги със специален интерес, допълващи туристически продукти/услуги и др.под.) • Наличие на потенциал да се промотира региона на двете области като дестинация за културен и исторически туризъм • Нереализиран потенциал по отношение на местните туристи • Наличие на потенциал за организация на ваканции през съботните и неделните дни в съседните страни • Възможности за създаване на регионални/локални трансгранични туристически продукти/услуги • Подобряване на квалификациите и уменията на персонал, ангажиран в туристическия бранш • Възможно усвояване на европейските структурни фондове и други донорски ресурси за туризъм и развитие на културния туризъм • Подобряване на ефективността на програмите и дейностите свързани с маркетинга и промотирането • Подобряване на общия имидж на региона като туристическа дестинация след евентуалното откриване на втория мост над р. Дунав 	<ul style="list-style-type: none"> • Липса на приемственост на местните власти по отношение на акцента и начина на подкрепа на развитието на туризма и поставянето на приоритети за развитие • Правно усложняване на нормативната база, вследствие на приемането на страната в ЕС • Липса на прилагане на адекватно планиране за развитие на определени зони за туристическо развитие • Палиативни кампании за рекламиране на туристическия сектор в региона • Постепенна загуба на най-голямото към настоящия момент конкурентно предимство – ниските цени • Липса на достатъчно финансиране за извършването на специализирани рекламни послания и промоции • Липса на знания и информация относно таргетираните пазарни нужди и нуждите на туристите
--	---

В началото на XXI век въпросът за максималното използване на човешките, икономическите и природните ресурси придобива нови измерения. Процесът на сътрудничество и интеграция

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

между отделните сфери на обществения живот, който започна в областта на науката, все по-видимо присъства и в “реалния” живот.

Туристическата индустрия в началото на XXI век стремително се движи в посока изследване на потребителската психология и удовлетворяване на потребностите от по-високо равнище. Туризмът постепенно измества акцента от пътуването към определена дестинация до пътуване към самия индивид. Тенденциите в развитието на индустрията се променят, като внедряването на нови технологии в обслужването и обзавеждането отстъпва своето място по значение на стремежа за удовлетворяване на онези върхове в пирамидата на Маслоу потребности за социализация и самоусъвършенстване.

В контекста на новите изисквания актуалност придобиват нетрадиционни до неотдавна маршрути, туристически пакети и услуги за развитие на туристическия сектор, които акцентират върху преживяването, социалната дейност и духовното обогатяване на индивида.

В резултат на разработения ситуационен анализ и проучване на туристическия сектор на област Монтана и окръг Ниш, са изведени следните възможности за развитие на индикативни маршрути и услуги:

Възможности за развитие на тематичен туризъм – разработване на тематичени туристически маршрути

No	Вид туризъм	Целеви сегмент
1.	Културно-исторически туризъм	Заинтересовани от културата, историята, наследството и традициите на съответната област;
2.	Екотуризм	Заинтересовани от възможността да участват в екологосъобразни инициативи, алтернативни туристически предложения и др.;
3.	Религиозен туризъм	Заинтересовани от историята и духовните ценности;

European Union

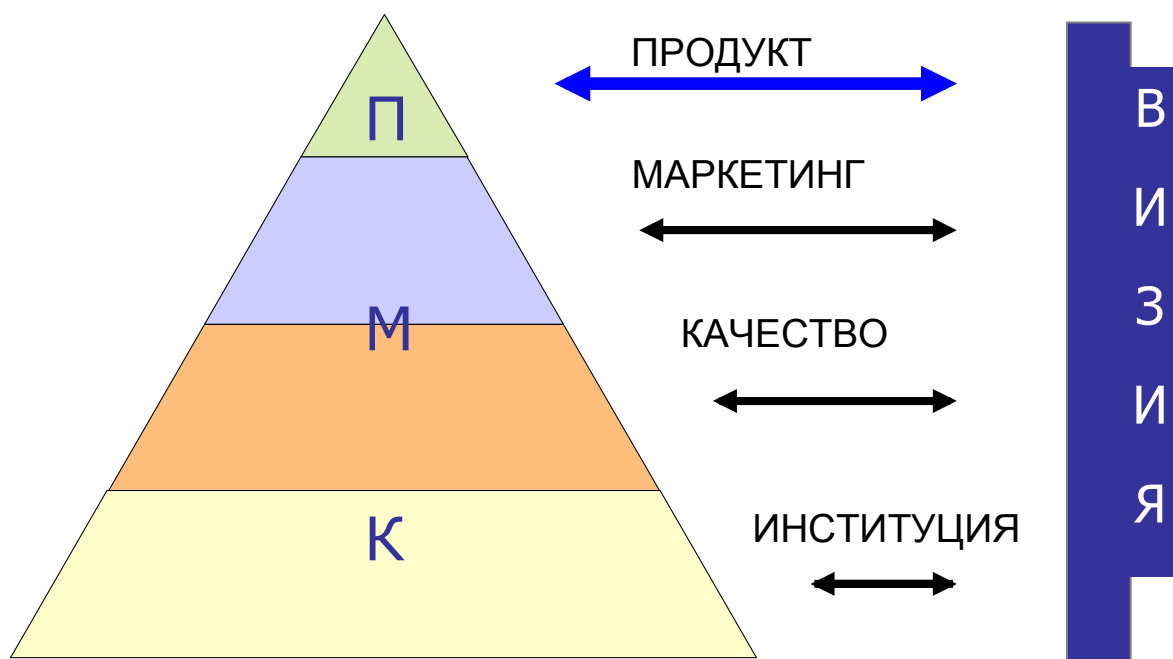
Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

4.	Кулинарен туризъм	Заинтересовани от местните традиции в областта на кулинарията и производството на местни вина
5.	Рекреационен и спа туризъм	Заинтересовани от възможностите за почивка, отдих, уелнес, балнеология, профилактика и лечение.
6.	Бизнес туризъм и специални събития	Заинтересовани от по-малки бизнес срещи-симпозиуми, кръгли маси; Заинтересовани от организацията на специализирани изложения и събития;
7.	Занаяти и фолклор	Заинтересовани от традиционната култура-песенния и художествен фолклор, занаятите;

Предвид горепосочените особености и изисквания е изведен от една страна модел за разработване на индикативен туристически маршрут, който да бъде използван при разработването на туристическите пакети и услуги:

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

6. Нов модел за развитие на туризма в региона на област Монтана и окръг Ниш

Приоритетното оценяване на постиженията в случай на сбъждане на т.нар. „видими резултати” (които биха могли да бъдат реализирани, вследствие на постигане на таргетираните пазари), трябва да бъде съсредоточено преди всичко върху области и зони от региона на област Монтана и окръг Ниш със значителен туристически потенциал. Тези области представляват зонирани на географски принцип и развитието на туристическия бранш зависи по-скоро от постигнатите резултати за всяка една такава зона на базата на набор от критерии за оценяване, поставени от местните власти с оглед удовлетворяването на обективните потребности на туристическия сектор.

В стратегически план прилагането на принципа на географската сегментация следва да бъде от полза за туристическия бранш по отношение на това, че различните видове туристически продукти/услуги могат да бъдат диференцирани според определени критерии. Тези критерии могат да бъдат:

- Основните туристически зони;
- Урбанистично съсредоточаване на туристическия поток;
- Новоразработените туристически продукти;
- Новоразработените туристически зони.

Развитието на туризма на географски признак може да бъде разглеждано от три основни гледни точки, но успоредно с това могат да протекат и следните процеси:

1. Разработване на „туристически хъбове”
2. Разработване на „туристически коридори” и
3. Разработване на „туристически вериги”

При разработването на „туристически хъбове” основният туристически поток се привлича от достатъчния брой места за настаняване, които са налични. Използването на дадена локация като „хъб”, т.е. като основен притегателен център за туристите създава предпоставки за нарастващ брой посещения и в околните зони, като посетителите имат

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

условия да „комутират”, т.е. да пътуват всеки ден в различни посоки, завръщайки се в края на деня обратно в „хъба”. Разработването на концепцията за „туристическия хъб” може да бъде адекватна в градове, които предлагат достатъчно голям брой туристически атракции и ресурси за извършването на туристически дейности.

При разработването на **„туристически коридори”**, основният поток от туристически дейности е подложен на детайлно проучване, като в обекта на проучване попада и т.нар. „зона на туристически интерес”, която привлича най-големия брой посетители. В резултат на анализа се изгражда стратегия за промотиране на индивидуалните атракции и дейности, които могат да бъдат инициирани по дължината на „туристическия коридор”. В случая с региона на област Монтана и окръг Ниш това би могъл да бъде един „туристически коридор” по линията: гр. София – гр. Монтана – гр. Ниш. По протежение на този коридор някои уникални природни ресурси могат да се превърнат в основен притегателен център за туристи за почивки с краткотраен характер и могат да бъдат включени в „туристически вериги”, посредством които туристите се насърчават да прекарат допълнителен ден (или нощ), или известен брой часове от деня по дадения „туристически коридор”.

При разработването на т.нар. **„туристически вериги”** се касае за привличането на относително голям брой туристи в широк набор от разпознаваеми туристически локации и/или дестинации, които са свързани една с друга, като се оформя една естествена затворена „верига” от туристически посещения. При прилагането на концепцията на „туристическата верига” идеята е туристите да имат възможност да започнат своето посещение от която и да е точка на тази „верига” и да могат да прекратят своето посещение отново от която и да е точка на тази „туристическа верига”. Тази идея за „туристическата верига” работи изключително успешно при таргетирането на пазара на краткотрайните семейни почивки, както и при деловите посещения и особено при туризма с образователна цел. Другото предимство при прилагането на „туристическа верига” е, че туристът има възможност да посещава различни локации и да преминава през различни туристически атракции, без да му се налага да се връща по същия маршрут, когато планира своето следващо посещение.

Дължината на „туристическата верига” е необходимо да бъде планирана по такъв начин, че да може да бъде използвана основно от туристи със собствен автомобилен

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

транспорт в рамките на два-три дни, като основната идея е да могат да се използват пълноценно дните, които попадат в т.нар. „уикенд” (събота и неделя) и дните, които са „около” този уикенд: например – петък и събота, или неделя и понеделник.

За следващите три години е рационално област Монтана и окръг Ниш да бъдат превърнати в туристически „хъб”, от който да започват „туристическите коридори” и „вериги”.

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

Библиография

- ❖ Апостолов, Н., Туристически ресурси, УИ - Икономически университет – Варна, 2003г.
- ❖ Бъчваров, М. Рекреационно-туристически функции на селищата - географски синтез. С., 1990г.
- ❖ Бъчваров, М. Антропогенни ресурси на туризма. - В: География на отдиха и туризма в България – проблеми на териториалната организация. С., 1985г.
- ❖ Бъчваров, М., Н. Апостолов. география на туризма. Варна, 1982г..
- ❖ Бъчваров, М., С. Кираджиев. Антропогенни (социално-икономически) ресурси за развитието на отдиха и туризма в планините на България. В: Природният и икономическият потенциал на планините в България. С., 1989г.
- ❖ Бъчваров М., Цв.Тончев. Основи на туризма. С. 1996г.
- ❖ Ганева-Караджова, В. Глобализация, конюнктура и съвременни технологии в туризма. С., 2004, (в съавторство).
- ❖ Георгиев, Г. Националните и природните паркове и резерватите в България. С., 2004г.
- ❖ Дарданова и др. Анализ и оценка на развитието и устойчивото на територии за туризъм с международно, национално и регионално значение в България. НЦТРЖП, С., 1992г.
- ❖ Еврев, П. Териториално-устройствено планиране на отдиха и туризма. С., Унив. изд. “Св. Кл. Охридски”, 1999г.
- ❖ Мартинова, Л. Конкурентно предимство и потребителски избор в хотелиерството и ресторантьорството. С., 2004, (в съавторство).
- ❖ Райън, К., Възстановителен туризъм, изд. „Отворено общество”, София, 1996г.
- ❖ Рибов, М. Туризмът в ерата на качеството. С., 2003

European Union

Discover the unknown part of the Balkans

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

- ❖ Станкова, Б. Интеграционни процеси в туризма. С., 2004
- ❖ Станкова, М., Форми на алтернативен туризъм. Културен туризъм, София, 2003г.
- ❖ Транснационална стратегия за устойчиво териториално развитие на Дунавския регион с фокус върху туризма DATOURWAY, София, 2011г.
- ❖ Христова, Л. Нетрадиционният туризъм. С., 2004, (в съавторство).
- ❖ J.R. Brent Ritchie & Geoffrey I. Crouch The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective, 2003
- ❖ Jeniffer Blanke, Thea Chiesa The Travel & Tourism Competitiveness Index 2008: Measuring Key Elements Driving the Sector's Development (Travel & Tourism Competitiveness Report 2008 © World Economic Forum)
- ❖ www.visitnis.com

Тази публикация е направена с подкрепата на Европейския съюз, чрез Програмата за трансгранично сътрудничество ССИ No 2007СВ16ІР0006. Съдържанието на публикацията е отговорност единствено на „Агенция за регионално развитие и Бизнес център 2000” и по никакъв начин не трябва да се възприема като израз на становището на Европейския съюз или на Управляващия орган на Програмата.